

deze behooren niet tot deze aarde, en blijven hier dus buiten rekening. In verband met deze aarde zelve daarentegen zien we hier eerst een eigen leven zich ontplooven in het plantentrijk, een tweede nog veel rijker in de dierenwereld, en ten slotte de rijkste van de drie in den mensch. De samenhang van deze drie wordt nog zoo goed gevoeld, dat we nog soms spreken van iemand die een plantenleven leidt, of ook van een persoon die zich verderlijkt. Van den onderlingen samenhang van deze drie gradaties zijn we ons nog zeer wel bewust, en al zijn we onmachtig om de grenslijn tusschen deze drie gradaties zuiver en scherp af te teekenen, toch staat 't voor een ieder die ook maar eenigzins op de hoogte is, vast, dat wij menschen, in ons lichaam werkingen doormaken, die geheel plantaardig zijn; dat we een ander leven in ons hebben, dat met het leven der dieren schier op alle punten zijn verwantschap toont; en dat eerst op dien grondslag in ons is opgebouwd een leven van den hoogsten graad, dat stoffelijk en geestelijk beide is, en eerst in dat geestelijke de hoogste levensontplooiing bereiken kan. Natuurlijk is geheel deze rijkdom van het levensverschijnsel in plant en dier en mensch slechts uitloei, afschaduwing en natietelling van het leven dat alleen in God oorspronkelijk is; maar dat volstrektelijk uit God alleen afgeleide leven doet dan toch op eigen wortel, in een eigen wezen, en in een sfeer van zelfstandige krachtontplooiing, 't verst van God afleiden in de plant en het dichtst God naderend in den naar-Gods beeld en gelijkenis geschapen mensch, en daarom, nu de mensch viel, zijn volken rijkdom alleen in den Christus ontplooiend, die tegelijk de eenig ware Wijnstok, het Lam Gods en de Zoon des Menschen is.

Dr. A. K.

„Zelfs des nachts rust zijn hart niet“.

Want alle zijne dagen zijn smarten, en zijne bezigheid is verdriet; zelfs des nachts rust zijn hart niet. Datzelfs is ook ijdelheid. Pred. 2 : 23.

Aldans de jongeren onder ons rekenen veelal met den nacht niet. Zoo als ze zich nederleggen, slapen ze in, en worden niet eer wakker eer het uur van opstaan sloeg. De Schrift daarentegen kent den nacht zoo heel anders. Veel zelfs komt in de Schrift de nacht ter sprake, maar dan meestal gansch niet als van bedruiven ontbloot. Als ge de Schrift op dit punt doorloopt, ontvangt ge veel tekenen den indruk, dat de nacht niet naar slaap kan brengen, maar ook wel degelijk een stuk van ons leven kan zijn.

Ook op een in stilte slommering doorgebrachten nacht wordt nadruk gelegd, omdat in rustigen slaap onder ernstige omstandigheden een bijzondere gunste, Gods ons deel kan zijn. Toen David vluchtte voor Absalom, en hij op weg in zijn tent, een heerlijk, ongestoorden slaap had genomen, riep hij 't zoo dankbaar uit: „Ik lag en sliep gerust, van 's Heeren trouw bewest, tot ik verkwikt ontwaakte. Want God was aan mijn zij. Hij ondersteunde mij in 't leed dat mij gemaakte“. En toen hij den daarop zijn vlicht moest voortzetten, en het weer nacht werd, betuigde hij in stilte vrouwen: „Ik zal in vrede nederliggen en slapen, want Gij, o Heere, alzen rust mij den zeker wonen“.

In ernstige omstandigheden, als 't alles ons spant en onrustig maakt, is gemis aan slaap soms oorzaak van zoo lange gevolgen. Hoe menige veldslag is niet verloren, omdat de veldheer geen oog dicht kon doen, daardoor vermoed op stond, en niet helder genoeg was, om den slag te leiden. Napoleon, van wien men zegt dat hij een pols had van nog geen 50 slaagen, sliep meestal vast, en dankte daaraan niet 't minst zijn schitterende triomfen. En zoo is 't bij Jericho toen met David ook geweest.

Maar zonder levensteeken is de nacht, gelijk de Schrift ons dien teekent, vaak niet. Hoe dikwijls lezen we niet van nachten, waarin God de Heere gedachten en nachteigenen schenkt, die den geest ontvoeren en voor den komenden dag leiding geven. Onrust in den geest kan den ganschen nacht den slaap wren. Zoo lezen we van Samuel, dat hij na Sauls afval tot den Heere riep den ganschen nacht! Sprak Elihu 't niet uit, dat God soms „psalmen geeft in den nacht“? Juist in den nacht kan de ziel zoo innig en niet aftastende kracht naar haar God dringen. Zoals 't in Psalm 6 heet: „Den ganschen nacht doorweek ik mijn bed met mijn tranen“. Ook bij Aaf vinden we dit: „In den nacht, zoo zingt hij, overleide ik in mijn hart, en mijn geest onderzocht“, juist in den toon, waarin David dankte: „In den nacht onderzocht mijn mijne niere, of gelijk Jeesaï het betuigde: „Mijn ziel heft ik u begerd in den nacht“. En nog sterker is, wat we in Ps. 139 : 11 lezen, dat de Psalmist in de duisternis van den nacht vergeetelheid zocht, juist „de nacht een licht om hem was“.

Voor al de gemeenschap met God kan in den nacht zoo sterk uitkomen. Zoo in Ps. 17 : 3: „Gij hebt mijn hart beproefd, des nachts bezocht. Gij vindt niets“, gelijk ook Aaf 't uitroept, dat zijn hand des nachts naar God had uitgestrekt, en van zijn gebed niet af kon laten. „Ook de uitroep: „Des nachts ben ik uwaams gedachtig geweest“, spreekt van gelijken nachtelijken omgang met zijn God. En wat wel het opmerkelijkst van alles is, ook van onzen Heiland lezen we, dat Hij, als het nog diep in den nacht was, opstond, en uitging naar een woeste plaats om te bidden. (Mark. 1 : 35). Elders weer, dat „Hij den nacht overleefde in het gebed“. (Luk. 6 : 12). En tijdens zijn verblijf in Bethanie lezen we, dat hij des daags leerde in den tempel, maar des nachts uitging en vernachte op den Olijfberg. Ook zegt 't verhaal van Nicodemus, hoe Jezus zelfs in 't nachtelijk uur te vinden was voor wie hem zochten. Al te gader aanduidingen, dat de nacht nog veel hoogere betekenis kan hebben, dan om onze vermoede leden de kracht te hergeven. Zelfs in den slaap spreekt de Schrift van geestesgemeenschap met onzen God: „Als ik wakker word, zoo ben ik nog bij u.“ Bewijs dat hij ook in zijn slaap de gemeenschap met zijn God gemaakt had.

Toch kan gelijke onrust uit geheel andere

oorzaak in 't hart sluipen. Het kan zijn, dat de veelvuldigheden des levens den geest spannen, dat allerlei plannen en voornemens zich in ons denken doorkruisen, en dan, zegt Salomo in zijn Prediker, geeft dat zulk een verdriet en zulk een worsteling, dat al zijn dagen hem smart brengen, en „dat zelfs des nachts zijn hart niet rust“. En ook hiervan, zegt hij, is ijdelheid en kwelling des geestes.

Nu kan dit komen van erge vermoeienis en inspanning van onzen geest, maar talloos zijn toch de denkers om de mannen van zaken, die van zulk een slaapproovende inspanning niet kunnen affaten. Dat begint al met wie een examen te doen heeft; dat gaat door bij het overladen van het geheugen; en dat volgt ons in 't leven, als zware verantwoordelijkheid op ons komt te rusten. De man die op de locomotief van den nachtrein het eind der nachtelijke uren verberdt, is het getrouwe beeld van wat vooral in onze dagen ook in de donkerheid van den nacht van zoo menig denker en doener gevergd wordt. In de dagen van Aaf was de nacht vanzelf stil, en spande de drift van het leven de zenuwen niet half zoo sterk als thans. Zet daarom vrij op wat David en Aaf klaagden, nog een exponent voor onze dagen. Vergoet ook de nacht bij het krankheid niet, en de nacht die in den nacht de roofzucht van den inbreker in toom moet houden. Denk aan wat de pers, wat de telegraaf en zooveel meer, wat zelfs de machine in de fabriek eiken nacht aan inspanning vergt, en ge gevoelt hoe op alle punten de nacht in dagrucht is omgezet.

Voeg daar nu bij, wat de zonde aan de rust van den nacht onteelt. Hoe alpeleloos de nacht vaak is voor wie speelt aan de Beurs en geen rust kan vinden eer zijn lot bealst is. En ook hoeveel den slaap maar niet vatten kunnen, omdat ze zinnen en peizelen op een boos stuk, dat hun geen rust laat. In alles zoo de lijfstrichte tegenstelling van wat de Herenhuiter zong: „Laat mij slapend op u wachten, Heer, dan slap ik zoo gerust. Geef mij heilige gedachten en wees in den droom mijn lust!“

En toch mag nog steeds gezegd, dat de overgrote meerderheid, op het platteland en in de steden, des avonds moede zich neervlijt, en inslaapt, om niet vóór de morgen wekt, weer wakker te worden. Vooral de groote heerschers die lichamelijken arbeid verricht, slaapt in den regel zijn tijd uit; en alleen de geestesarbeid geeft de spanning, die slaapt roeit of althans aan diepte doet verliezen. Het zeer jonge kind slaapt twintig uur in 't etmaal. Die slaap in slaapprovang houdt aan tot 't twaalfde jaar zijn einde vond. En dan is er wel afnemend, maar toch zoo, dat de onrust op zijn leger eerst veel later den nacht komt bederven; wat er dan op uitloopt, dat de oude van dagen, zoals de Prediker zegt: „opstaat met de stem van 't vogeltje“.

Ook hierin echter leeft nog niet de ernst op, die door den nacht in ons wezen komt, en wie zich inbeeldt dat na het intreden van den donker de eenige vraag blijft hoe we 't spoedigst in diepen slaap vervinken, toont de betekenis van den nacht nog niet te verstaan. Het stil worden van de wereld om ons heen, moet ons oor luisterend maken voor de stemme van hooger, die bij het ruimer des daags verstoord wordt. De nacht roept tot het gebed, en geen gebed doet zoo weldadig aan, als de bede die opkomt als we 's avonds laat onze knieën voor onzen God hebben gebogen. Wie dat vocht, licht niet in bed, om half overduid zijn Amen te fluisteren. Eer integendeel vocht, wie bij het ingaan van den nacht zijn God zoekt, hoe, nu de wereld wijkt, het nabijzijn bij zijn God hem zooveel lichter en liever is geworden. Voegt zich nu bij dat gebed in de vereniging der ziel, zelfonderzoek naar eigen doen op den verlopen dag en naar de innerlijke gesteldheid, wegens het niet met God ons samenwoon en 't niet kwijten van plicht en roeping, dan kan die ure voor het slapen gaan, ons zoo rijk worden voor ons hart. Ja, dan is 't bij 't inslapen niet: „Nu ga ik droemen“, maar wel: nu geef ik mijn persoon en mijn hart en mijn gemoed en mijn geest aan mijn God over. Onderwijl ik dan slaap, zal mijn God in 't werkzaam zijn. En als ik dan ontwaak, zal 't enkel ontwaken zijn, niet enkel met vernieuwde kracht in 't lichaam, maar ook met vernieuwde sterkte in den geest. En de zegen en de vrucht zal voor wie 't zoo verstaat, een winste van dagen worden.

Dr. A. K.

Amsterdam, 31 October 1913.

De heer B. B. Keet, een der Afrikaansche studenten aan de Vrije Universiteit, promoveerde j.l. Vrijdag tot doctor in de Theologie aan deze Hoogeschool met een dissertatie over *De Theologie van Ernst Troeltsch*.

Troeltsch neemt onder de theologen in Duitschland een zeer voornam plaats in, en reeds daarom was het van belang een te zaam vatvend overzicht te geven van het systeem en de gedachten van een zoo machtig en diep denker, die thans de geesten beheerscht. Daar komt bij, dat Troeltsch voor alle dingen historicus is, en dat hij in zijn breed opgezette filosofische beschouwingen over de geschiedenis, meer dan een Duitsch theoloog de opmerksaamheid heeft gericht op het groot belang van het Calvinisme voor de geschiedenis van het Protestantisme, Calvijn in dat opzicht volkomen recht heeft laten vedervaren en zijn bewondering voor het Calvinisme waarlijk niet verborgen heeft gehouden. Waar de kerkhistorici in ons land, dat juist aan het Calvinisme zijn opkomst en glorie te danken had, nog altoos met blindheid geslagen zijn voor de betekenis van het Calvinisme, en moderne professoren als Prof. Knappert niet anders dan een caricatuurbeeld er van kennen, doet het weldadig aan, dat Troeltsch, die wat zijn richting betreft, evenzeer tot de modernen behoort, met zoo warme waardeering over het Calvinisme spreekt. Reeds daarom heeft hij recht op onze belangstelling en laat het zich volkomen begrijpen, dat een leerling van onze Calvinistische Hoogeschool een proefschrift aan hem wijdde. De niet gemakkelijke taak om uit de verspreide geschriften van den Heidelbergse hoogerleeraars diens grondgedachten saam te lezen en in een duidelijk beeld weer te geven, is den jongen doctor uitzonderend gelukt. Men krijgt hier werkelijk een klaar en helder overzicht van Troeltsch eigenaardig standpunt, en aan het slot geeft Dr. Keet aan,

in welk opzicht dit standpunt door ons niet kan worden gedeeld en het ook in den gang van Troeltsch eigen systeem niet geheel consequent is doorgedacht.

Wenchen we den nieuwen doctor theologie, die thans naar Afrika terug keert, met zijn behaalden eere-titel van harte geluk, niet het minst verblijde het ons, dat onder zijn stellingen ook deze voorkwam: „Er dienen pogingen aangewend te worden, om den band op het gebied der theologische wetenschap tusschen Nederland en Zuid-Afrika nauwer toe te halen“. Met dezen wensch verenigen we ons van harte, en we hopen, dat Dr. Keet zelf daartoe zal medewerken.

Perspolemie.

De *Nieuwe Rotterdammer* geeft den strijd nog niet op.

En in Juni, toen ze ons artikel overnam, en nu weer, had ze ons aangevallen over de uitdrukking, dat de redactie van het *Bataviaasch Handelsblad* „sterfend“ het bewuste stuk gedisavoeerde had. Hiervan was niets waar; de paar onnozele opmerkingen aan den voet van het ingezonden stuk zeiden niets; eerst in het volgende nummer, waarin Dr. Esser's verweer stond en dat haar aandacht ontsnapte, had de redactie het ingezonden stuk afgekeurd.

We wazen er haar daarom op, dat de uitdrukking, dat de redactie „sterfend“, in hetzelfde nummers, die ingezonden stuk, dat de *Nieuwe Rotterdammer* overnam, „gedisavoeerde“ had, niet van ons afkomstig was, maar van de redactie van het *Bataviaasch Handelsblad*.

Ons dunkt, hiermede was de zaak thans voor goed afgedaan, want een redactie moet toch zelf wel het beste weten, wat de bedoeling was van haar schrijven. Niet aldus echter de *Nieuwe Rotterdammer*, die nu ja wel erkennen moet, dat het B. H. dit schreef, maar dan weer alle fiolen van haar toover over ons hoofd uitgiert, omdat we, liet wel, *precies overschreven* wat het B. H. van haar eigen critiek getuigde! Een dergelijke polemiek verder voort te zetten, is natuurlijk geheel doelloos. Wil de *Nieuwe Rotterdammer* volhouden dat het B. H. het bedoelde stuk niet „sterfend“ gedisavoeerde heeft, dan strijde ze daarover met de redactie van het B. H. Wij voor ons houden ons aan den regel, dat ieder de beste uitlegger is van zijn eigen woorden.

Dr. Fr. van Eeden.

Dr. van Eeden treedt thans voor verschillende studentenverenigingen aan onze Hoogescholen op met een lezing over „Godsdienst der Toekomst“.

Hoe deze dichter-philosoof onze Akademische jongelingschap voorlichte, moge uit een enkel citaat blijken, dat we uit het persverslag in het *Handelsblad* overnemen. De naam godsdienst, verklaarde hij,

De naam „godsdienst“ staat dan voor een menscheijke functie, die algemeen is. Ook loochenaars zijn godsdienstig. Zij schaffen alleen een fantasie af en vervangen die door een andere. In plaats van het woord God gebruiken ze het woord „Waarheid“ of „Werkelijkheid“. De bedoeling van die woorden is even onzeker. Vraagt men wat stellig werkelijk is dan is het antwoord: Het „ik“ van het oogenblik, al het andere is minder reeel. En dat geldt voor ieders eigen „ik“.

Hoe hij oordeelt over de bestaande godsdiensten blijkt uit het volgende:

De natuurwetenschap leert ons een groote les: dat men moet beruften in de onwetendheid omtrent hetgeen nog buiten onze bevating ligt, totdat men het op stellige wijze heeft benaderd. Dat vergaten alle godsdiensten. Ze zijn alle voorbarig. Ze willen alle universeel zijn, zoowel Boeddhisme als Islam, Katholicisme als Protestantisme. En ze kunnen het geen van alle worden. De natuurwetenschap is universeel geworden zonder prediking, door haar noodwendigen aard. Zoo zal het ook niet den godsdienst der toekomst gaan.

Nog scherper luidt zijn oordeel over de Kerken.

Het kenmerk van den kerkelijken godsdienst is het reactionnaire, hij wil altijd vastleggen en bestendigen wat levend en veranderlijk moet blijven. Daarom is de kerk de dood van den waarachtigen godsdienst en de priester de vijand van het menscheijk geslacht genoemd.

Katholicisme en Protestantisme zijn daarin niet veel beter dan Boeddhisme of Hindoeïsme. Ze kwamen altijd achteraan. Ze namen nummer de leiding, maar werden door de wereld-gebeurtenissen gedreven. Men denke aan het alcoholisme, dat onder twintig eeuwen van Christendom bleef bloeien, tot eerst betere natuurkennis er krachtig tegen optrad. En vooral denke men aan het communistic ideal, het ideaal waarmee het oude Christendom begonnen is en dat de kerk heeft losgelaten omdat de wereld haar dwong, en dat ze nu feitelijk tegenwerkt, nu de wereld er weder toe geneigd is. Vooral aan die vrucht zal men den nieuwen godsdienst kennen. De tolerantie van het zoogenoemde Christendom monstervachtig en verfoeljik, en stempelt al wat thans Christendom heet tot *lak en lars*.

De lezing eindigde ten slotte met een reclame voor een bundel gedichten, pas door Van Eeden vertaald, waarvan hij dit zeide:

De spreker eindigde met de voordracht van enkele „proza-gedichten“. Wijzigenes genaamd, zit een bundel die eerstdaags zal verschijnen bij den uitgever W. Versluys. Het zijn vertalingen naar de Gitanjali van Tagore, den Bengaalschen dichter, van wien Van Eeden zeide, dat al zouden onze pseudo-christenen den man mischienen een „heiden“ noemen, er toch moelijken iemand in de zoogenoemde Christelijke naties te vinden is, die dezen dichter in vroomheid en heilige inspiratie nabij komt.

Niet ten onrechte merkt *De Tijd* op bij het vermelden van deze lezing:

De dolende dichter onderhield deze jongelieden over een soort godsdienst der toekomst, die stellig toekomstloos is. Misschien interesseerde, misschien vervoelde hij hun niet het samengeroeseld der kranke verbeeldingen, waarmee hedendaagsche individualisten dezen ellendigen tijd gewichtig trachten te maken; maar in elk geval is het om angstig te worden, dat onder de lijdzame en wilsdoodende theorieën van een wijsgeerig dilettant, deze Delfsche studenten hun halvolwassen kracht aan zulke proefnemingen wagen.

De nachtelijke aanslag.

Mogen we, voordat we op de quaestie van den „nachtelijken aanslag“ thans nader ingaan, nog eerst de beschuldiging van de *Nieuwe Rotterdammer* onzen lezers in herinnering brengen?

In de dagen, toen de verkiezingskooits woelde en de *Nieuwe Rotterdammer* tot zelfs haar Kerknieuws gebruikte om haar lezers op te zetten tegen het Christelijk Kabinet, en daarbij o. a. met de dwaaze bangmakerij kwam, dat de bezittingen der Hervormde Kerk onder dit Kabinet gevaar zouden loopen, raketde ze ook de oude geschiedenissen van 1886 nog eens op en als variant op de bekende paneelzagerij (welk thema nu toch wel wat afgezaagd begon te worden) schreef ze over „den befaamden nachtelijken aanslag“, die toen door de „dolerende partij“ zou gepleegd zijn „op een kast in de bijvertrekken van de Nieuwe Kerk te Amsterdam“, met het doel „zich in het bezit van de goederen der gemeente te stellen“, welke „aanslag“ zeker wel tot spijt van zijn ondernemers mislukte“.

Niet alleen onzerzijds werd tegen deze onware voorstelling geprotesteerd; ook de *Nederlander* noemde haar perfide. Van twee zijden gesommeerd om haar voorstelling waar te maken, heeft de redactie een maand lang noodig gehad om naar bewijzen te zoeken en eerst 4 Juli kwam ze als éénig bewijs met een uitvoerig citaat aan te zetten uit het beruchte boek van Dr. G. J. Vos *A.Z.N. Het keerpunt in de jongste geschiedenis van Kerk en Staat*, blz. 207. Dr. Vos verhaalt hier hoe de brandkast der Financieele commissie, die zich in het Kerkmeesterscomptoir der Nieuwe Kerk bevond, op 5 Juni 1886 is opgebroken in tegenwoordigheid van de heeren Rutgers, Seefat, Meijer en Pauwels en hoe uit deze kast toen f 36000 in aandelen van de geldleening Amsterdam zijn weggenomen, welke stukken, toen Dr. Vos zijn boek schreef (Maart 1887) nog niet aan het „wettig beheer“ waren teruggegeven.

Al is het boek van Dr. Vos nu zeker niet de meest betrouwbare bron om daaruit de geschiedenis dier dagen te leeren kennen, toch zijn de feiten, hier door hem medegedeeld, in hoofdzaak niet onjuist. De brandkast der Financieele Commissie is metterdaad op genoemden datum opgebroken op last en in de tegenwoordigheid van de genoemde personen, en de daarin zich bevindende papieren, die in de opgebroken kast natuurlijk niet langer bewaard konden worden, zijn toen naar een veiliger bewaarplaats overgebracht. Zelfs bevond zich in deze brandkast nog veel meer dan de genoemde f 36.000; er lagen ook in de bewijzen van inschrijving op het grootboek tot een bedrag van 1½ miljoen en een assurantiepolis tot een bedrag van 2½ miljoen. De *Nieuwe Rotterdammer* ziet dus, dat we gul genoeg zijn met de feiten te erkennen.

Intusschen is ze met deze erkenning natuurlijk geen stap gevorderd om de door haar gegeven voorstelling waar te maken. Over kleingheden zullen we daarbij niet vallen. Dat ze al te schromelijk zich vergiste, toen ze schreef, dat de aanslag tot spijt van de ondernemers niet gelukte, geeft ze thans zelf toe. Evenzoo is haar voorstelling van een nachtelijken aanslag onjuist; het boek van Dr. Vos meldt hiervan niets, en het feit is ook niet „in den nacht“, maar op klaarlichten dag geschied. Maar dit alles, — al getuigt het zeker niet van groote nauwkeurigheid bij een redactie, die aldus haar lezers voorlicht, — laten we thans rusten. De vraag is niet, af de aanslag gelukt of mislukt is, en of hij op klaarlichten dag of in den nacht plaats vond, maar of *er een aanslag is geschied door de partij der dolerenden om zich in het bezit van de goederen der Amsterdamse gemeente te stellen*, Hierop en hierop alleen komt het aan. Het woord „aanslag“ wil toch in goed Hollandsch zeggen, dat gij een onrechtmatige daad doet, dat gij met geweld u tracht meester te maken van wat niet uw wettig eigendom is. Of de *Nieuwe Rotterdammer* al bewijst, dat er destijds een brandkast is opgebroken, zegt derhalve niets; ze heeft te bewijzen, dat deze daad onrechtmatig is geschied en ten doel had zich van het goed van een ander meester te maken.

Mogen we dit aan de *Nieuwe Rotterdammer* met een voorbeeld uit diezelfde dagen duidelijk maken. Gelijk ze in hetzelfde boek van Dr. Vos op blz 145 lezen kan, is er 5 Januari 1886 in de Nieuwe Kerk nog een andere brandkast opgebroken, n.l. de brandkast der diakonie, waarin de gelden der armen bewaard werden. Dit geschiedde niet door de „dolerenden“ maar in het bijzijn en op last van twee gecommiteerden van het *Classicaal Bestuur*, die zeker met de Diakonizakken niets te maken hadden. Wat zoude *Nieuwe Rotterdammer* zeggen, wanneer we schreven, dat het *Classicaal Bestuur* in 1886 den befaamden nachtelijken aanslag (het geschiedde metterdaad in den avond) had gepleegd op de brandkast van de diakonie om zich meester te maken van het geld der armen? Zou ze zulk een voorstelling niet met veront-

waardiging als *lasterlijk brandmerken*? En wanneer we, door haar ter verantwoording geroepen, ons dan beriepen op de mededeeling bij Dr. Vos, pag. 145, dat de brandkast der diakonie ook inderdaad op last van het *Classicaal Bestuur* is opgebroken, zou ze dan niet volkomen terecht antwoorden, dat dit feit daarom nog geen recht geeft om te spreken van „een aanslag“ plegen op en „zich meester willen maken van het goed der armen“, en dat zulke uitdrukkingen een geheel valsche en onware voorstelling geven van wat werkelijk is geschied? Zou ze er niet bijvoegen, dat bovendien zulk een voorstelling daarom des te krenkender is, omdat we toch zeer goed konden weten, dat de gecommiteerden van het *Classicaal Bestuur* met enkele diakoniken dien avond bijeen waren gekomen om de gewone uitkeeringen aan de armen te doen en de armen der gemeente toch niet met lege handen naar huis mochten gezonden worden, omdat de sleutel van de brandkast „toevallig“ afwezig was. Geldt ditzelfde dan echter niet evenzeer van het hier besproken geval? De financieele Commissie van het Beheer had evenzeer dringend de stukken noodig, die in de brandkast dezer Commissie waren weggesloten, omdat er betalingen moesten geschieden, die niet langer wachten konden; waar nu de sleutel van de brandkast, laat ons zeggen „toevallig“, zoek was, hebben de Kerkmeesters daar geen recht gehad om hun eigene brandkast open te maken? Wil de *Nieuwe Rotterdammer* haar aanklacht handhaven, dan kome ze dus niet met het „feit“ dat „er een brandkast is opgebroken“, wat niemand betwist, maar dan bewijze ze, dat deze daad op *onrechtmatige* wijze is geschied, en door personen, die hiertoe rechten niet bevoegd waren.

Nu had de *Nieuwe Rotterdammer*, wanneer ze het boek van Dr. Vos iets nauwkeuriger bestudeerd had, daarin reeds kunnen zien, dat zelfs op het standpunt van het *Classicaal Bestuur* de kerkmeesters Meyers en Pauwels, in wier tegenwoordigheid de opening geschiedde, destijds nog wettig in functie waren, omdat ze niet tot de „geschorsten“ behoorden. En wat de beide andere aanwezige kerkmeesters betreft, de heeren Rutgers en Seefat, zoo waren deze wel provisioneel als kerkeraadsleden geschorst en heeft het *Classicaal Bestuur* ook wel gepoogd hen op dezen grond evenzoo als kerkmeesters te schorsen, maar de Rechtbanken, die later geroepen werden over dit punt, dat voor den toenmaligen strijd over het bezit der goederen als beheerscheidend was, hebben in dit opzicht het *Classicaal Bestuur* geheel in het ongelijk gesteld en uitdrukkelijk verklaard, dat deze schorsing onwettig was geweest, omdat aan het *Classicaal Bestuur* de bevoegdheid daartoe ten eenenmale ontbrak. Zoo geschiedde bij het arrest van de Rechtbank van Amsterdam van 17 Februari 1886, toen het *Classicaal Bestuur* zijn eisch werd ontzegt om het kerkeraadsarchief uit handen van Dr. Rutgers c.s. terug te ontvangen, en zoo heeft ook het Openbaar Ministerie bij den Hoogen Raad in zijn conclusie ter terechtzitting van 22 Maart 1887 de bevoegdheid van het *Classicaal Bestuur* om deze kerkmeesters te schorsen, betwist, en, nog sterker, in zijn daaropvolgende conclusie ter terechtzitting van 15 Juni 1888 al de daden van het *Classicaal Bestuur* doende wat des kerkeraads was in *sake het beheer zelfs onwettig* genoemd. En wel heeft de Hooge Raad bij zijn arrest van 15 Juni 1888, waardoor aan dezen strijd een einde is gemaakt, den eisch van deze kerkmeesters om in het hangende proces te mogen interveniëren, afgewezen, omdat de Hooge Raad hen niet langer als wettige leden van de Commissie van het Beheer beschouwde, maar de grond, waarop dit arrest rustte, was niet, dat het *Classicaal Bestuur* hen geschorst had, maar alleen, dat deze personen door zich als lidmaat op te geven van de „nieuw gestichte“ „Nederlandsche Gereformeerde Kerk“, hadden opgehouden, volgens den Hoogen Raad, „lidmaat der Nederlandsch Hervormde Kerk te zijn“ en diensgevolge ook geen Kerkmeesters der Hervormde Gemeente te Amsterdam meer konden wezen. Over de juistheid van deze laatste uitspraak zullen we thans niet twisten; het gaat hier alleen om de beslissing van den Hoogen Raad in het juiste licht te stellen.

Aangezien de Hooge Raad hier nu bijgevoegd heeft, dat dit rophouden van het lidmaatschap „en dus ook het rophouden van het kerkmeesterschap“, eerst plaats had gevonden in December 1886, toen deze personen den band met de Synode der Hervormde Kerk hadden verbroken, volgt hieruit, dat volgens den Hoogen Raad deze personen in Juni 1886, toen ze nog wel „lidmaat der Hervormde Kerk“ waren, dan ook als wettige kerkmeesters konden optreden en dus volkomen bevoegd waren om een kast, die onder hun beheer stond, en waarin hun boeken en bescheiden zich bevonden, open te maken. Ten overvloede zij hieraan nog toegevoegd, dat toen bedoelde kerkmeesters na het arrest van den Hoogen Raad de onder hen berustende stukken aan de thans opgetreden Commissie van Beheer overdroegen, in de acte van decharge, hun verleden, en welke door den president en secretaris van de nu optredende commissie geteekend is, met geen woord gerept werd over een onwettig beheer, dat door hen gevoerd zou zijn, en alleen werd verklaard, dat „nu de Hooge Raad bij arrest van 15 Juni 1888 beslist had, dat de ondergeteekenden ter eenerzijde *thans* (men lette op dit woord) „niet meer kunnen zijn leden der Commissie voornoemd“, deze ondergeteekenden er geen bezwaar tegen hebben, hetgeen zij nog steeds onder zich hebben, af te geven aan ondergeteekenden ter andere, als zijnde deze de *thans* fungerende Commissie.“ Tevens zijn toen, gelijk in de acte van

dechar bedoeld f 10000 overgeleverd hier in plaats Rotterdam haar co

Blijkt de Nieu door di pleegd geen wettig minder Rotterdam zijn ges bezit v gemeent eventue positie dammer deze vo wezen, al maar alle de bedo jaar in Nieuwe waarin d Noch het die aan bewuste geweld u den Rech voor de stukken t en naar brengen? dit dan o terwil m de Nieuw deze bran een gelie missie had voor het gebouwen kanten, n opraden), geschikte uit te bet doening d welk laats f 2000 bel geschied t

Hervormde schade zijn Financieel dezer zake bedoelde b van dechar Commissie minste Cap vroegere Co zonder mee Laat ons voegen, dat waarlijk niet willekeur of dat ze daa plichtige be hun ambt loofd, dat a leden der C de kerkgebo Hervormde (eigendomme de Gemeent en ten haren besturen en waardoor, zo der gemeent aan toezicht van eenig t worden overg terlijke uitsp hooger kerkel tamelijke w zelfs verschill zich aanmatj raads was, verplicht kra togen dit

Overgave van aan het Class het met dit breuk aan hu Aangenaa lijke geschied te moeten pl zwijgen plicht we hopen, d thans hare w humanum est, wat in de ro schreven wor goudschaaltje ook nadat me meer van men maar van een niet willen ver Rotterdammer befaamden na brandkast in d oude plunjeaar beter en nobel neer men me terrein elkan

Voor K In hartelijken in de Unie-colleer Vriend f 2; en Vriendelijk we willen gedenken.

E. von MALTA uit onzen tijd. U 1913. Kampen. „Indien het mij slechts één mens van nieuwe en al den weg verloor, goddelijke waarhe mijn werk overlo Aldus, in de ho

undmerken? En verantwoordelijkheid op de me-
8, dat de brand-
terdaad op last
opengebroken,
recht antwoor-
nog geen recht
aanslag plegen,
maken van het
zuik uitdruk-
e en onware
at werkelijk is
bijvoegen, dat
telling daarom
e we toch zeer
gecommiteerd
aur met enkele
waren gekomen
aan de armen
gemeente toch
huis mochten
de sleutel van
eig was. Geldt
meer van het
nantieele Com-
veneer drin-
in de brand-
weggesloten,
en geschieden,
den; waar nu
laat ons zeg-
bben de Kerk-
heid om hun
aken? Wil de
anklacht hand-
niet met het
ist is openge-
viseerd, maar
vanrechtmatige
personen, die
l waren.

dammer, wan-
ofs iets nauw-
rjn reeds kun-
standpunt van
kerkmeesters
tegenwoordig-
destijds nog
at ze niet tot
e. En wat de
kmeesters be-
Seefat, zoo
als kerkeraads-
het Classicaal
op dezen
te schorsen,
der groepen
oor den toen-
der goederen
oben in dit
ur geheel in
rukluklijk ver-
onwettig was
icaal Bestuur
menmale ont-
errest van
dam van 17
denal Bestuur
et kerkeraads-
Rutgers e. a.
leeft ook a.
hoogen Raad
lting van 22
an het Clas-
kmeesters te
erker, in zijn
terechtzitting
den van het
it des kerke-
ells onwettig
Hooge Raad
8, waardoor
gemaakt, den
om in het
tervenieren,
laad hen niet
e Commissie
e, maar de
was niet, dat
schorst had,
door zich als
de nieuw
reformeerde
volgens den
ederlandsch
ntengevolge
Hervormde
er konden
deze laatste
twisten; het
g van den
t te stellen.
ier nu bij-
ven van het
ophouden
erst plaats
b, toen deze
Synode der
oken, volgt
gen Raad
en ze nog
erle" waren,
ers konden
egd waren
her stond,
eiden zich
overvloede
t toen be-
st van den
berustende
den Com-
de de acte
velke door
de nu op-
e, met geen
wettig be-
u zijn, en
le Hooge
88 beslist
ter eener-
rd), niet
Commissie
en er geen
zij nog
even aan
ds zijnde
missie."

acte van

décharge uitdrukkelijk vermeld wordt, de
bedeelde »36 obligaties Amsterdam elk
f1000" aan de Commissie van Beheer
overgedragen. De geheele acte van décharge
hier in extenso weer te geven, zou te veel
plaats vragen, maar wanneer de *Nieuwe
Rotterdammer* het verlangt, zijn we bereid
haar copie daarvan toe te zenden.

Blijkt dus hieruit, dat de voorstelling van
de *Nieuwe Rotterdammer*, alsof in 1886
door de doeleerenden een aanslag zou ge-
pleegd zijn, onwaar is, — want men kan
geen »aanslag» plegen op hetgeen men
wettig in zijn bezit heeft, — nog veel
minder is de voorstelling van de *Nieuwe
Rotterdammer* juist, alsof deze daad zou
zijn geschied met het doel om zich in het
bezit van de goederen der Hervormde
gemeente te stellen, ten einde bij een
eventuele procedure een voordeligere
positie in te nemen. De *Nieuwe Rotter-
dammer* zelf had wel kunnen weten, dat
deze voorstelling onmogelijk juist kon
wezen, al was 't maar alleen om deze ééne,
maar alles afdoende reden, dat in Juni 1886
de bedoelde Kerkmeesters reeds een half
jaar in het bezit waren van de geheele
Nieuwe Kerk en dus ook van het vertrek
waarin de bedoelde brandkast zich bevond.
Noch het Classicaal Bestuur noch degenen,
die aan zijn zijde stonden, konden bij de
bewuste brandkast komen zonder feitelijk
geweld te plegen of zonder uitspraak van
den Rechter. Welk nut zou het dan hebben
voor de fungerende kerkmeesters, om de
stukken uit deze brandkast weg te nemen
en naar een veiliger bewaarplaats over te
brengen? En bovenal, waarom zou men
dit dan eerst in in Juni gedaan hebben,
terwijl men reeds in Januari meester van
de Nieuwe Kerk was? De oorzaak waarom
deze brandkast geopend werd, was dan ook
een geheel andere. De financiële Com-
missie had verschillende uitgaven te doen
voor het onderhoud van de kerk-
gebouwen (waarin niet de geschorste predi-
kanten, maar alleen de niet-geschorste
optraden), voorts aan verschillende onder-
geschikte kerkelijke beambten salarissen
uit te betalen, en eindelijk voor de vol-
doening der assurantie-premiën te zorgen,
welk laatste bedrag alleen reeds bij de
f 2000 beliep. Indien deze betalingen niet
geschied waren, dan zou dit voor de
Hervormde gemeente op zeer ernstige
schade zijn uitgeleefd. Daarom heeft de
Financiële Commissie, waar de afdoening
dezer zaken niet langer wachten kon, de
bedoelde brandkast geopend. Bij de acte
van décharge is door de nieuw optredende
Commissie van Bestuur dan ook geen de
minste captie gemaakt op de uitgaven der
vroegere Commissie en zijn deze uitgaven
zonder meer gehonoreerd geworden.

Laat ons tenslotte hier nog bij mogen
voegen, dat de bedoelde kerkmeesters aldus
waarschijnlijk niet gehandeld hebben uit zekere
willekeur of Rechthaberei, maar alleen om-
dat ze daartoe verplicht waren door een
plechtige belofte bij de aanvaarding van
hun ambt afgelegd. Ze hadden toch be-
loofd, dat »ze in hunne hoedanigheid van
leden der Commissie van het bestuur over
de kerkgebouwen enz. van de Nederduitsch
Hervormde Gemeente te Amsterdam al de
eigendommen, fondsen, en inkomsten aan
de Gemeente toebehoorende, rechtvaardig
en ten haren meesten nutte zouden helpen
besturen en nooit eenigen stap zouden doen,
waardoor, zonder uitdrukkelijke toestemming
der gemeente, het beheer der goederen
aan toezicht of regeling, hoegenaamd ook,
van eenig hooger kerkelijk college zou
worden overgelaten, tenzij dan door rechte-
terlijke uitspraak gelast». Zoodra het
hooger kerkelijk Bestuur zich op zeer onbe-
tamelijke wijze mengde in het Beheer,
zelfs verschillende kerkmeesters schorste en
zich aanmatigde te doen »wat des Kerke-
raads was», waren deze mannen dus wel
verplicht krachtens hun gegeven woord
tegen dit Bestuur zich te verzetten.
Overgave van het hun toebetrouwd goed
aan het Classicaal Bestuur of degenen, die
het met dit Bestuur hielden, zou trouw-
breuk aan hun eerewoord zijn geweest.

Aangenaam was het ons niet, deze pijn-
lijke geschiedenissen uit het jaar 1886 weer
te moeten ophalen. Toch zou in dit geval
wijzen plichtsverzuim zijn geweest. Mogen
we hopen, dat de *Nieuwe Rotterdammer*
thans hare woorden herroepen zal? Errare
humanum est, »dwalen is menschelek», en
wat in de roes der verkiezingsdagen ge-
schreven wordt, moet men niet op een
goudschaalte wegen. Maar het persevere-
ren, ook nadat men beter is ingelicht, zou niet
meer van menschelekheid zwakheid getuigen,
maar van een boos opzet, dat we liever
niet willen veronderstellen. Laat de *Nieuwe
Rotterdammer* de »pauze» en »den
beaamdten nachtelijken aanslag op een
brandkast in de Nieuwe Kerk» nu maar als
oude plunje aan den kapstok hangen. Er zijn
beter en nobeler wapenen dan deze, wan-
neer men meent op kerkelijk of politiek
terrein elkander te moeten bestrijden.

DR. H. H. K.

Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen: gift gevonden
in de Unie-collecte Zeist door den heer A. C. de
Vriendt f 2; van een vriend in Kaapstad f 25.
Vriendelijk verzoeken wij onzen scholen te
willen gedenken.

DR. J. H. HOUTZAGERS.

Leestafel.

E. von MALTZAHN. CONTRA NATURAM? Roman
uit onzen tijd. Uit het Hoogduitsch. J. H. Kok.
1913. Kampen.

»Indien het mij vergund mocht worden, ook
slechts één menschenziel, die in het gewirwar
van nieuwe en allernieuwste wereldbeschouwing
den weg verloor, in den hoogen glans van de
goddelijke waarheid terug te leiden, dan zou
mijn werk overvloedig beloon zijn.»

Aldus, in de hollandsche vertaling, de laatste

der drie alinea's die BARNES V. MALTZAHN, als
EEN WOORD VOORAF, bij dit haar jongste boek
geeft.

De wereldbeschouwing, welke de in onze
kringen, doordat de STANDAARD niet onver-
derdelijke overzettingen van sommige harer
romans als feuilleton gaf, niet meer onbekende
schrijfter hier de »nieuwe en allernieuwste»
noemt, is die van den in 1906 gestorven
EDUARD VON HARTMANN.

In hoever het praedicta »nieuwe en allen-
nieuwste», met het oog op de reeds ingetreden
verandering in de geestelijke stroomingen van
onzen tijd, aan deze wereldbeschouwing nog kan
toegekend, laat ik liefst voor rekening van
MEVROUW V. MALTZAHN.

Dan, hoe dit zij, in CONTRA NATURAM? roman
uit onzen tijd, »uit onze dagen» ware wel zoo
precies, teekent zij ons menschen, zuid-duitsche
menschen, wier zielen in het »gewirwar» van
»de wijsbegeerte van het onbewuste», den weg
verloren.

Dit nu heeft echter met den latijnschen titel
van haar boek, met: TYGEN DE NATUUR?, zoo
ongeveer niets uit te staan.

Deze vrage doet nu toch doet op niets meer
dan of voor de »moderne vrouw» die zich aan
kunt of aan wetenschap geeft, het huwelijk en
het moederschap tegen de natuur is; en vraag-
wier beantwoording, naast de bestrijding van
het HARTMANNISME, deze Christelijken tendenz-
roman zich ten doel stelt.

De voor dien tweerlei inhoud niet passende
titel is te wijten aan de omstandigheid, dat
MEVROUW V. MALTZAHN met het schrijven
van haar boek een dubbel slag heeft willen
slaan. Daarbij heeft zij echter, mijns inziens,
twee zaken in een noodwendig verband van
oorzaak en werking gezet, die dat in de werke-
lijkheid niet zijn. Ik zal toch niet ontkennen,
dat een zwaar Hartmannisch bijgewerkte
juffrouw, onder de suggestie van des wijfers
prediking van »Toewijding aan het cultuur-
proces», er toe kan komen om het zich-geven
aan man en kind beneden zich te achten, maar
deze mogelijkheid is nog geen noodwendigheid;
de omstandigheid, dat v. HARTMANN'S eerste en
ook zijn tweede vrouw aan de schrijverij deden,
is daarvoor een sprekend voorbeeld, om nog
niet eens te verwijzen naar het feit, dat ook
door andere »-innen» bijgewerkte, zich aan kunst
of wetenschap gevende juffrouwen tot gelijk
resultaat kwamen.

Dit noodwendig verband leggen tusschen de
»wijsbegeerte van het onbewuste» en het oor-
deel van sommige dames der »vrouwen-beve-
ging» over huwelijk en moederschap, is voor
mij dan ook een der bezwaren tegen dezen
roman.

De eerste twee hoofdstukken vormen een
»caveau» van de quaestie: huwelijk en moeder-
schap enerzijds en de zich aan kunst of weten-
schap gevende vrouw anderzijds.

Uit een gesprek tusschen de vijf-ent-dertig-
jarige romancier MARIE VON SALTEN, die juist
door 'n weduwnaar met een kind is »gevrraagd»,
en haar zwager Dr. HANDLER, wiens dochter
ROSE, wanneer ik mij niet al te zeer vergis, als
hoofdfiguur is bedoeld, — komen wij vrijwel
op de hoogte hoe mevrouw v. MALTZAHN zelf
tegenover deze quaestie staat.

De vraag of zonder meer huwelijk en moeder-
schap tegen de natuur zijn, is zooals van zelf
spreekt, uitgeschakeld en ook in haar beperking
tot de zich aan kunst of wetenschap gevende
vrouw, doet de Schrijfter ons voelen, dat wij
niet van tegen-natuurlijk mogen spreken.

Haar denkbeelden komen dan hierop neer.

Kunstenaarsroeping of wetenschappelijk be-
roep behoeven voor de lichamelijke en geestelijke
normale ongehulde geest zwaaigheid te geven;
met de roeping der echtgenooten en vooral der
moeder zullen deze roeping en dit beroep echter
altijd lichamelijke en geestelijke tot een moeilijke
dualisme leiden, tenzij bij een in alle opzichten
bewingene vrouw: »n' genie» en eindelijk reeds
in de vorming voor het wetenschappelijk beroep,
alzo de academische opleiding, dreigt de vrouw
lichamelijke en geestelijke van het moederschap
te vervreemden.

MARIE VON SALTEN, die zich geen genie
weet, is het met haar zwager op het stuk der
overeenkomstigheid van haar kunstenaarsroeping
maar eventuele plichten van vrouw en moeder
goed eens, en offert dan ook, wel niet zonder
strijd, maar ten slotte toch blijmoedig, de kunst
aan de liefde.

Haar bijzonder mooi, twintigjarige nichtje, ROSE
HANDLER, student in de medicijnen, is het op
dit stuk met haar vader niet eens. Zij meent
dat een wetenschappelijk beroep met huwelijk
en moederschap wel te vereenigen is; ook al is
men geen genie.

En ROSE is het ook in ander opzicht niet
haar vader niet eens.

Zij, die na te WERNEN, in een gezin waar
men met v. HARTMANN zweept, te hebben ge-
leerd, »Moniste» is geworden en alzo met
het christelijk Geloof waarin zij door haar vader
is opgevoed, gebroken heeft, is het nu niet
meer met hem eens op het stuk van »wereld-
beschouwing».

Hier hebben wij nu de samenstelling van
Hartmannisme en de quaestie: huwelijk-moeder-
schap enerzijds en de zich aan kunst en weten-
schap gevende vrouw anderzijds.

In de Zuid-Duitsche Universiteitsstad, waar
ROSE student, is de medische studentenwereld,
voorzover zij althans aan »wereldbeschouwing»
doet, in twee kampen verdeeld en wel van
Christenen en Monisten.

In haar medestudent MARK ALBRECHT VON
BENZ, den Monist, vindt ROSE al even spoedig
haar medestander als den man van haar hart.
Wanneer VON BENZ straks gepromoveerd is,
zet ROSE, na met hem getrouwd te zijn, vlak
tegen zijn wil, met wat ik, om een uitdruk-
king van RICHARD ROTH te gebruiken, zou
willen noemen »de valsche krachtigheid harer
persoonlijkheid», haar medische studien voort.
Aan dit huwelijksleven wordt dan de stelling
verduidelikt, dat, wel niet naar men zou
verwachten, het wetenschappelijk beroep zelf,
maar de voorbereiding daartoe onovereenbaar
is met huwelijk en moederschap.

Op de meest jammerlijke wijze toch verwa-
loost ROSE haar huishouden, en als zij straks
moeder is geworden, vindt VON BENZ op een
mooien morgen »Broertje» roerloos liggen voor
zijn bedje op den vloer, terwijl, door een open
venster, de scherpe noordoostwind naar binnen
speelt.

Als dan ROSE, die, zonder het haar man te
zeggen, dien morgen examen gedaan heeft, —
terwijl hij met zijn arm kind bezig is, jubel-
end: »ik ben geslaagd»; doctor magna cum
laude te binnenkomt, voegt hij haar min vriend-
delijk maar toch wel begrijpelijk toe: »Ik wou
dat we elkaar nooit ontmoet hadden».

Over christelijke- en monistische wereldbe-
schouwing wordt door de personen in dit boek
heel wat gerendored. Op het stuk van Monisme
vooral v. BENZ en ROSE nooit uitgepraat,
zelfs niet, als zij, na maandenlange scheiding, in
hun slaapkamer komen. Nu is het zeker een
lichtzide van dezen roman, dat de christelijke
wereldbeschouwing er klaar en duidelijk in
uiteengezet en niet warme overtuiging in wordt
aanbevolen; ook door den ouden professor
den SCHILLER-kop, den gehoorzame SCHNITZ-
ler, »den koning der wijssereen, zoals hij in
academische kringen genoemd wordt».

Maar ik acht het een schaduwschijde, dat de
personen, die er, zoo voor als tegen de monisti-
sche wereldbeschouwing in redeneeren, wel
pronken met eenige kennis van Hartmanniaansche
wijsbegeerte, maar toch toonen het sijne van de
zaak niet te begrijpen.

Het wil mij dan ook voorkomen, dat een lezer,
die van dit wijsegerig stelstel niets afweet, door
dit boek niet veel wijzer zal worden, en ook, dat
een overtuigd Hartmanniaan er zich niet door
uit het veld zal laten slaan.

Toch is deze goed bedoelde en zonder artistieke
pretentie geschreven christelijke roman, in zijn
soort, allesbehalve minderwaardig. Het slot-
hoofdstuk waarin v. BENZ en ROSE, nadat hun
kind is gered, zich weer verzoeken en tot het
christelijk Geloof hunner eerste jeugd terugkeeren,
is van aandoenlijke schoonheid; en de teekening
van het academisch milieu getuigt, evenals die
van het buiten-leven der familie HANDLER, van
niet geringe vaardigheid.

Veel lezers, die de talrijke plaatsen over
»concreet Monisme» niet bepaald duidelijk en
daarom wellicht erant verveld zullen vinden,
zal dit boek in zijn geheel, wij zij er wel zooveel
van begrijpen, dat het, om met de Schrijfter
te spreken, tegen het »moderne heidendom»
gaat, toch wel kunnen stichten.

De vertaling is vlot, al stuit men ook hier
en daar op enkele vreemdigheden als »erken-
ningstheorie», voor »theorie van de kennis» of
»kenleer», en »punsch» voor »punch».

G.

Uit de Pers.

Meesterlijk is de teekening die de *Waar-
heidsvriend* deze week gaf van den middenstand,
die 't geloof verloor.

»Met veel bekoring omhangen, heeft de stelling:
»er is geen God» ook velen van den middenstand
gelokt, om het zunder God en zonder godsdienst
te wagen in het leven. Geen socialistische maatschap-
pij is hun droom voor de toekomst. Van de
roode Jacobijnsmuts, gedragen door een zelf-be-
wust proletariaat, hebben ze een afschrik. De ge-
dachte er aan kan hen benauwen. Waar zal het
aankomen, als het zich-zelf bewust-geworden
proletariaat de teugels in handen zal krijgen?»

Achter de toonbank van den goed-bekanten
winkel huivert men; onder het knippen van de
coupons kan men aiten rillen en beven voor »de
poelen», die wel eens zoo iets van »eigendom is
diefstals neurfen.

De rijke boer en de gezeten burger moeten
niet hebben van het socialisme.

Maar heel dikwils zijn ze van den godsdienst
ook niet gelid.

Niet, omdat men nu altijd zoo »vijandig» is;
maar 't dient toch eigenlijk nergens voor.

Maatschappelijk vooruit te komen, land te koopen,
huizen te hebben, een procent méér te maken van
't'n geld, in 't'n zaken te kunnen concurreeren en
een ander er uit te kunnen werken — dat zijn de
hoogen, waarnaar de gedachten 't meest en 't
liefst opvliegen.

Hun zoetste overlegging is, dat hun kinderen
een rijk huwelijk mogen doen en groot mogen
worden in de maatschappij.

Of in den handel of in de studie wordt heil
geloofd.

Maar voor den godsdienst is geen plaats in het
huisgezin en voor de opvoeding.

»Netjes» wel gaat alles. Natuurlijk! Wie wil nu
een »onnet» mensch heeten? — immers niemand.
Ook is men »heusch» niet tegen den godsdienst.

Alleen men is wel een beetje tegen het Bijbel-
lezen, omdat er zooveel in staat »dat men niet
lezen kan.» Ook is men altijd een beetje bang om
»veel» over den godsdienst te praten, omdat het
in de conversatie niet schikt en omdat men bang
is, dat de godsdienst, wanneer er veel over ge-
sproken wordt, sentimenteelt, zweeperig, onuit-
staanbare menschen maakt. Ja, men hoort er toch
maar zoo dikwijls van, dat die menschen krank-
stinnig worden!

En daarom — o neen! men is heusch niet tegen
den godsdienst en men is heelemaal niet vijandig!
Maar toch, de beste levensregel is en blijft toch
maar: alles op 't'n tijd en een paar goede oogen,
een paar goede ooren, een goed verstand en een
paar goede handen, met een kapitaalje, dat is
toch maar het ware!

En — ja, alles op 't'n tijd — maar zoo komt de
Bijbel er buiten, van den godsdienst spreekt men
niet. Het is een bedenken van de dingen die
beneden zijn; een leven voor geld en goed en
genot; en zoeken van 't geen ten slotte de ziel
ledig laat en niet verzadigen kan naar het harte.

Zeker, in het Wetboek van Mevrouw Etiquette,
dat bij ieder net mensch in huis is, staat ook een
hoofdstuk »Onze Belijdenis». Het hoort er immers
bij dat de zoons en de dochters »aangenomen»
worden. Een mensch kan toch niet heelemaal als
een heiden leven. En daarom, zeker! de zoons
— maar vooral de dochters — moeten »aange-
nomen» worden en moeten eens in hun leven aan
het Avondmaal gaan.

Men redeneert aldus (en we schrijven over wat
we lezen in het *Wetboek van Mevrouw Etiquette*,
blz. 192 etc.)

»Paschen is gewoonlijk de tijd, dat vele jonge
meisjes toetreden tot het lidmaatschap der Kerk,
waarbij Laurillard zei: »omze belijdenis moet niet
zijn een van buiten geleerde les, maar een lied,
dat in ons hart rust».

Het eigenlijke »aangenomen» heeft plaats bij den
dominee aan huis of in de consistorie der Kerk,
al naar dat in een stad of dorp gewoonte is.
Twee of meer onderlingen of leden van den Kerke-
raad zijn daarbij tegenwoordig, terwijl de dominee
de vragen stelt. Een soort van klein examen,
waarin zij moet bewijzen genoeg van de Bijbelsche
geschiedenis, Kerkgeschiedenis en Zedeleer te
weten, om als lidmaat der Kerk te kunnen worden
aangenomen. Dat »examen», zal ik 't nu maar
eens heel prozaïsch noemen, duikt ongeveer 2 uur.
Dan houdt de dominee een toespraak tot de
nieuwe lidmaten, en de armen, die, evenals op
de gewone catechisatie ook nu rond gaat, wordt
niet gevuld met centen, maar met gelden en
rijksdaalders — want in zulke oogenblikken, als
de ernst des levens meer naar voren komt en men
ook meer oof heeft voor 't lijden op aarde, is men
geneigd te geven met kwistige hand.

Nadat de dominee de nieuwe lidmaten geluk
gewenscht heeft en ook de onderlingen hen heb-
ben gecongratuleerd, neemt alles een meer
huiskelijk karakter aan.

Den nieuwen lidmaten wordt een en ander aan-
geboden. Vroeger was dat altijd chocolade met
beugjes, maar daar 't aanmen tegenwoordig
niet altijd »aroma» plaats vindt, varieert dat
natuurlijk met andere verversingen, meer ge-
schikt voor den tijd van den dag.

Dan treedt ook de vriendelijke domineesvrouw
binnen en wenscht de nieuwe zusters in de ge-
meente recht hartelijk geluk.

Bij 't heengaan bedanken de jonge meisjes den
predikant voor de vele goede en wijze lessen van
hem ontvangen en als men mevrouw de hand
drukt, betuigt men haar zijn dank voor de heerlijke
tractatie.

Dan gaan de nieuwe lidmaten naar huis om den
eerstvolgenden Zondag bevestigd te worden in de
kerk en hunne geloof te leggen ten aanhoore
van de talrijke schare.

Thuis gekomen wachten ouders, broeders en
zusters de nieuwe lidmaten op, met hartelijke
gelukwensen en menig souvenir-toepasselijk op
de gebeurtenis: een beeldje kerkboek van moeder,
een fraaie ernstige plaat van vader; van zus Marie:
Beets' gedenkboek voor iederen dag van 't jaar;
van grootma: een ringetje waarin zij den datum
van aannemen heeft laten graveren; van een
rijken oom: een snoezig practisch werktafeltje. Op
tafel lag een heel stapeltje brieven van vrienden
en kennissen en het doet jonge meisjes goed zoo
veel hartelijkheid te ondervinden van menschen,
die haar zoo lief en dierbaar zij. Zij voelt zich zoo
rijk, zoo gelukkig en — zoo dankbaar; en als zij
zich omt voornemt om te trachten goed te zijn,
dan is 't wel in die overvloedig gelukkige
oogenblikken.

»Gaaf dus niet zonder godsalienst.

Maar het hoofdstuk »Onze belijdenis», met die
overvloedig gelukkige oogenblikken, waarin de
jonge menschen zich voornemen om te trachten
goed te zijn, staat vlak naast het hoofdstuk »in de
bazaal» (blz. 175—191) en volgt op het hoofdstuk
»op een speelveldje».

Alles op 't'n tijd. De »aanneming» behoort er
ook bij.

Maar vlak er aan vooraf schrijft *Mevrouw
Etiquette*: »Van wie uwer heeft het hart niet bijna
horbaar geklopt, wanneer zij in het rijtuig stapte,
dat u voor 't eerst van uw leven, sedert zij vol-
wassen waart, naar de bazaal zou voeren? Die
onbekende wereld, waarvan zij reeds zooveel
hoort, zij trekt u aan en beangstigt u tegelijk.»
Met welken angst bedoeld wordt, de vrees om in
»Verschoonen» te vallen, een flater te slaan of als
moudbloem te moeten staan (blz. 177).

Terwijl in het hoofdstuk »op een speelveldje»
staat: »Elk beschaafd meisje behoort de drie
hoofdspelen — whist, hondre en quadrille —
goed te kennen, niet maar gebrekkig, want het is
voor een goed speler vervelend iemand tot maat
te hebben, die aanhoudend fouten maakt. Speelt
zij niet, dan zijt zij in vele geselschappen een
hindernis voor het genoegen» (blz. 168).

Geen sentimenteelt, zweeperig, onpractische
menschen kan de maatschappij gebruiken.

En daarom — neen, niet zonder godsalienst.

De moderne cultuurmensch heeft soms noodig
een gewijde decorum.

Maar ietschen moet men zorgen geen onbruik-
bare menschen te worden voor de maatschappij —
en men dient zich in te richten naar den eisch
der wereld, die den godsdienst geen plaats gunt
in de samenleving.

Daar is het een leven bij de dingen van beneden.
Een knielen voor het geld. Een jagen naar succes.
Een afwijgen van menschengunst.

En eten en drinken, sociëteit en concert neemt
alles in beslag.

Voor den dienst des Heeren geen plaats.

Aan de kerk geen behoefte.

Ja, wel nog een plaats in de kerk.

Als er ten minste een predikant en een kerkeraad
is, waar men nog eenige achtung voor kan hebben,
als zijnde beschaafde menschen, die in de maatschap-
pij meetellen en niet met hun hoofd tusschen
de knieën loopen.

Evenwel, niet om die plaats dan zelf te gebruiken.
Maar het is zoo gemakkelijk voor de dienstboden,
wanneer die eens gaan wil.

Howel men liefst een keukenprinses heeft, die
niet tot »de finen» behoort en de partijtjes en
directies op Zondag in de war zou kunnen sturen.

Zulke zweepers zijn eenvoudig onuitstaanbaar.

Maar overigens ja, dat zulke minderwaardige
deelen van de maatschappij, als knecht en dienst-
boden, nog aan den godsdienst doen, dat vindt
men wel goed.

Liever zulke dienstboden, dan die rood op den
graat zijn.

Doch zelf om God en Zijn dienst zich te be-
kommenen, heint dat niet?

Waar is 't ook noodig voor?

En zoo gaat onze *middenstand* verloren, dansende
rondom het gouden kalf en jagende naar eet en
genot.

Officiële Berichten.

De kerkeraad der Geref kerk te Spijk (Gron.)
geeft door dezen kennis aan collectanten, welke
eene aanbeveling van den kerkeraad verlangen,
dat de aanvrage daarvan eenne maand te voren
moet geschieden.

Namens den kerkeraad:

DR. C. J. BOS, praeses.
M. UHRENS, scriba.

Buitenland.

Duitschland. Doorwerking van het
modernisme in de Broedergemeente.

De *Christ. Welt* behelsde in no. 36 de vol-
gende advertentie: »Het paedagogium (internaat)
der Evangelische Broeder-universiteit te Niesky
Oberlausitz, zoekt voor zijn onderafdeeling (de
klassen VI tot VIII van een humanistisch Gyna-
sium omvattend) vóór Michaeli van dit jaar
een candidaat in de Theologie voor de opvoe-
ding en eventueel voor het onderwijs. Sollici-
taties bij den directeur H. S. Reichel».

Deze advertentie bevestigt, wat wij sedert jaren
omtrent de Theologische ontwikkeling der
Broedergemeente gezegd hebben. Dat zij leeraars
voor hare school en voor de haar toevertrouwde
jeugd zoekt onder de lezers der *Christ. Welt*,
een orgaan als ten onzent de *Hervorming*,
geeft te kennen dat zij geheel met haren stich-
ter en haar verleden breekt. Het is toch niet te
ontkennen, dat de geestelijke vaders der Broeder-
gemeente voor hunne kerk de Augsburgsche con-
fessie als grondslag hebben aangenomen,
omdat zij daarin de zuiverste uitdrukking von-
den van het geloof der Christelijke wereld. Nu
moge de Christologie bij de Broedergemeente
niet schriftmatig geweest zijn, doordat het lijfen
van Christus meer beschouwd werd als de
openbaring voor Gods liefde, die den zondaar
tot wederliefde wekken moest, waarbij de vraag
waarom de betooning van die liefde noodake-
lijk werd, onbeantwoord bleef en de rechtvaardig-
heid Gods in het plaatsbekleedend lijden
van Christus minder in aanmerking kwam,
dan het neemt niet weg dat de stichter der
Broedergemeente, graaf Zinzendorf, die ge-
meente in Saksen door de overheid als wettig
te erkennen, nadat zij de Augsburgsche con-
fessie had aangenomen. Wanneer nu de leiders
dier gemeente, officieel in Synode vergaderd,
blijken tot het modernisme overgegaan te zijn,
en als dan, als practisch gevolg daarvan, voor
de opvoeding en het onderwijs der studeerende
jeugd een modern theoloog gevraagd wordt, dan
kan men zeggen dat, wanneer de Broeder-
gemeente op dit pad voortgaat, zij niet alleen
hare betekenis als Zendingkerk zal verliezen,
maar ook zelve als kerk moet verdwijnen.

Frankrijk. Een nieuw Roomsche
orgaan.

Sedert een jaar verschijnt te Parijs een
Roomsche weekblad onder den titel: »La Vie»,
organe catholique romain integral. Onder »Vie»,
verstaat men in het Fransch een matroos, die
op een schip in de mast als schildwachter dienst
doet. Men zou kunnen schrijven »op den uit-

lijk». Dit tijdschrift heeft onlangs den zegen
van paus Pius X ontvangen. Het bestrijdt het
Protestantisme en de vrijkerk, maar houdt
vooral het modernisme binnen de Roomsche
kerk in het oog. Mannen als Julien de Nefron,
de Roomschegeinde afgevaardigde Denys Cochin,
ja zelfs de aartsbischop van Parijs, Amette,
worden in het blad onder handen genomen.
Het blad wil niet alleen op godsdienstig, maar
ook op maatschappelijk en staatkundig gebied
de aanwijzingen van den paus volgen. Deze
strooming krijgt in het Roomsche Frankrijk
meer en meer de overhand. Zij is antidemo-
cratisch, gaat hand aan hand met de royalistische
kringen en vindt in de tegenwoordige geestes-
richting een gunstigen bodem. Zij die er van
gedroomd hebben, dat het Gallicanisme in de
Roomsche kerk veld zou winnen, komen teleur-
gesteld uit.

Noorwegen. Een Congres van pre-
dikantsvrouwen.

In de hoofdstad van Noorwegen, Christiania,
kwam verleden zomer voor het eerst een con-
gres van Noorweegsche predikantsvrouwen
samen. Niet minder dan twee honderd en vijftig
predikantsvrouwen namen aan dit congres deel.
Tot eere van die vrouwen moet gezegd worden,
dat men niet samenkwam om te klagen over
lage tractementen enz., neen, het hoofdtelma
wat verhandeld werd, was »de heilijging». Voorts
werden vraagstukken de zending betreffende,
behandeld. Bovendien zijn de volgende onder-
werpen besproken: »de predikantsvrouw en de
jeugd der gemeente», »De pastorie». »Onze
verantwoordelijkheid in betrekking tot het zede-
lijk ideaal onzer tijdgenooten». Tot onze spijt
kunnen wij over deze vergadering, die wel eenig
in haar soort kan genoemd worden, niet meer
dan het bovenstaande berichten.

GEMENGD NIEUWS.

Het Hindoesme aankeelen door een predikant.
In een geschrift, door een Hindoe geschreven en
in Indië verbreid, wordt verslag gegeven van een
preek door den predikant Sadler uitgesproken,
waarin de leer van de zielverhuizing en van het
Karma of de wedervergeelding aangeprezen wordt.
De voorrede van dit geschrift luidt aldus:
»Terwijl wij dit blaauje aan de aanhangers van
onze oude Hindoesche wijsbegeerte en godsdienst
en aan hen die naar waarheid zoeken, aanbieden,
nemen wij de vrijheid uit te laten kennen, dat
sedert dit onderwerp door zulk een dijnastig ge-
leerde als de predikant Sadler behandeld is, die
van het standpunt der moderne opvatting van de
godsdienstige waarheid, gegrond op zuiver vernuft
en oordeel, uiting, ieder, van welke godsdienstige
overtuiging hij moge zijn, ongetwijfeld de voorname
moet erkennen, die de Veda's, (de heilige boeken
der Hindoes) hebben gespiegeld.

»Wij hebben den Rev. G. T. Sadler, M. A. L. L.
B., predikant van de kerk, hartelijk te danken voor
de bewonderenswaardige manier waarop hij zijn
ernstige beschouwingen over »zielverhuizing», »de
leer van de Upanishads» (de leer van het Christen-
dom) en over »Karma» heeft uiteengezet, waardoor
ongetwijfeld een inzicht gegeven wordt in het
innige wezen van de ware godsdienstige gevoelens
die voortgegaan worden door de rishis (waarheids-
sieners) van dit heilige land van Bharata. Daarom
zal elk nadenkend lezer van dit geschrift verder
indringen in innige geheimen van de Veda's, welk
van een beest een mensch, van een mensch een
beter mensch en van een beter mensch een god
maken».

Terecht wordt er in een Engelsch blad op
gewezen, dat een optreden als van den predikant
Sadler aan de Zending in Indië onnoemelijk veel
schade toebrengt.

En politiegent redder van kinderen. The Christian
meldt, dat een Londensch politieagent, die na vijf
en twintig jaren dienst gedaan te hebben werd
gepensioneerd, bekend stond als de »kindervriend». Hij
schijnt er zich op toegelegd te hebben, kinderen
te halen uit een slechte omgeving. In acht jaar
wist hij 600 kinderen te rukken uit den verdel-
telijken kring waarin zij verkeerden. Voor zijn
getrouwen dienst ontving hij 250 belooningen en
ervolte vermeldingen, zoowel van de Commissarier
der Politie en de militaire autoriteiten, als van de
Londensche overheid.

Strijd tegen het alcoholisme in Frankrijk. De
Fransche regering besloot door middel van wet-
geving de toenemende drankucht in Frankrijk te
betengelen. Zij wil voorstellen dat schulden, die
door het gebruiken van drank gemaakt zijn, niet
rechtens invorderbaar zijn; zij wil de rechten van
moeders en kinderen verdedigen, en maatregelen
nemen tegen dronken echtgenooten; zij wil ver-
bieden dat jongens onder de vijftien en meisjes
onder de zestien jaar, in drankhuizen diensten
verrichten.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

BROOD OP HET WATER.

VI.

GESTOORDE NACHTRUST.

Eindelijk was alles gereed, en konden we ver-
trekken. Het stormde en onweerde buiten ge-
ducht, en de wandeling leek mij, die zoo pas
het bed had verlaten, ver van aangenaam.

Na eenige minuten hield mijn geleider stil.
Weltra kon ik in de duisternis een man onder-
scheiden, die bij een boom stond. Naderbij
treidend, bemerkte ik dat hij twee paarden vast-
hield. Ik begreep dat die voor ons bestemd
waren, en de derde man dus niet mee zou gaan.
Maar ik vergiste mij.

»Nu nu!», sprak mijn geleider tot mij,
shoop ik dat zij er niet tegen zult hebben als
ik u blinddoek. Het gaat niet anders.

»Ik had er eigenlijk veel tegen, maar zag wel
in, dat de Zigeuner zijn goede redenen had voor
wat hij deed. Nu ik A gezegd had moest ik
ook B zeggen, doch kon niet nalaten te vragen:
»Hoe zal ik den weg vinden als ik gelind-
doekt door het bosch moet rijden? Met open
oogen zou het mij nog moeilijk vallen.»

»O geen gevaar», was het antwoord. »Wij
gaan met zijn tweeën op één paard, en zij zit
voorop. Vertrouw op mijn woord dat ge vol-
komen veilig zult zijn en ongehinderd terug-
keeren. 't Is alles voor mijn arm kind, dat ligt
te sterven.»

Ik